

1. Жаҳон савдо ташкилотига кириш

**ДР. Джордж Мирогианнис
SIPCA Лойиҳаси Бош эксперти**

Кириш

Халқаро иқтисодиётда кўп томонлама келишилган қоидаларга асосланган очиқ савдо тизимининг самарали фаолият кўрсатиши тамоили жудда содда ва соғлом тижорат маъносига таянади.

Барча мамлакатлар, шу жумладан камбағаллари ҳам, муайян ресурсларга – инсон, саноат, табиий, молиявий ресурсларига эга бўлиб, улардан ички бозор ёки жаҳон бозорида сотиш учун товар ва хизматлар ишлаб чиқишида фойдаланадилар. «Қиёсий устунлик» давлатлар нимани яхши ишлаб чиқсалар шунга ўз активлари ва диккатларини қаратиш орқали фойда олишлари мумкунлиги тушунилади. Ички бозордаги компаниялар учун бу ўз-ўзидан рўй беради. Бироқ бу масаланинг бир томони. Масаланинг иккинчи томони – бу дунё бозори. Кўпчиллик компаниялар бозор қанчалик катта бўлса самарали фаолият кўрсатиш ва кўпроқ истеъмолчиларга эришиш режасидаги кенг миёсли имкониятларга эга бўлишларини тан оладилар. Бошқача айтганда, товар ва хизматларни чекламайдиган савдо сиёсати сифатли дизайннаги ва энг яхши нархлардаги энг сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришни рағбатлантиради.

Бироқ савдо ютуғи доимий эмас. Айрим товарлар рақобатбардошлиги бозорнинг ўзгариши ёки анча арzon ва сифатли товарлар ишлаб чиқувчи юксак технологияларнинг жорий этилиши натижасида бир компаниядан иккинчи компанияга ўтиши мумкин. Тарих ва тажриба кўрсатмоқдаки, имкониятларга эга айрим мамлакатлар, айтайлик меҳнат кучи ёки табиий захираларга сарф-харажат борасида, иқтисодиётларидаги ўзига хос тараққиёт туфайли айрим товар ва хизматлар борасида норақобатбардош бўлиб қолишлари мумкин. Бироқ, очиқ иқтисодиёт таъсирида улар бошқа соҳаларда рақобатбардош бўлиб қолишлари мумкин. Қанчалик савдо тизими протекционизм чораларини кам қўплаб фаолият юритса фирмалар ўз ўринларини сақлаб қолишига қаратилган ёки янги маҳсулотлар ишлаб чиқишига интилиб, янги товарлар ишлаб чиқишида шунчалик иқтисодий асосланган қарорлар қабул қиласидилар.

Импортни ҳимоя қилиш ва доимий давлат субсидияси бозорга эски, норақобатбардош товарлар етказиб берувчи, фойдаси кам компанияларнинг пайдо бўлишига олиб келади. Бунинг натижасида корхоналар ёпилиб, ҳимоя ва субсидияларга қарамай бандлик муаммолари юзага чиқади. Агарда ўзга давлатлар ҳам айнан мана шундай сиёсат юритсалар контрактлар сони қисқаради ва жаҳон иқтисодиёти ривожланиш даражаси камаяди. ЖСТ (Жаҳон савдо ташкилоти) асосий мақсадларидан бири бундай ўзини-ўзи ҳимоя қилишининг олдини олиш ва протекционизм қўлланишини бекор қилишдан иборат. ЖСТ мамлакатлараро савдо қоидаларини бошқарib турувчи ягона халқаро ташкилот ҳисобланади. ЖСТ асосини бир гурӯҳ савдо мамлакатлари томонидан келишилган ва имзоланган Битмлар ташкил этади. Бу Битмлар халқаро тижорат учун ҳуқуқий тизимни тақдим этадилар. Улар муҳим келишилган хужжатлар бўлиб, давлатлар ўз савдо сиёсатларини келишилган мезонларда олиб боришларида масъулият юклайди. Битмлар мамлакатлар ҳукуматлари томонидан келишилган ва имзоланганигини инобатга олган ҳолда, уларнинг мақсади жаҳон бозорида мувофақиятли фаолият юритишида товарлар ва хизматлар ишлаб чиқувчиларга, экспортер ва импортерларга кўмак беришdir¹.

1. Жаҳон савдо ташкилоти

Жаҳон савдо ташкилоти кўп томонлама савдо тизимининг ҳуқуқий ва институтлашган ўзагидир. У ички савдо қонунчилиги ва қоидаларини ривожлантириш ва амалга ошириш услубларини ҳукуматларга белгилаб, шартномавий мажбурият тамоилларини тақдим қиласиди. ЖСТга 1995 йил январида асос солинди. 1993 йил 15 декабрида мамлакатлар ҳукуматлари Уругвай Давраси бўйича музокараларни тутатдилар ва 1994 йил апрел ойида Марроккаш (Марокко) шаҳрида эришилган натижаларни сиёсий қўллашни ифода этиб, Якунловчи хужжатни имзоладилар. 1994 йил 15 апрелдаги Марроккаш декларациясида «Уругвай Давраси натижалари жаҳон иқтисодиётини мустаҳкамлайди ва бутун дунёда савдони, инвестицияларни кенгайтириб, ишчи кучи бандлиги, даромадларнинг ўсишига олиб келади», деб ёзиб қўйилган. Шу билан бирга у жамоавий баҳслар, музокаралар ва тақдимлаш орқали мамлакатлар орасидаги савдо алоқаларини ривожлантирувчи платформа ҳисобланади¹.

¹ «Торговля в будущее. Всемирная Торговая Организация». Секретариат ВТО, 1999.

¹ «ВТО, Торговля будущего» ВТО Секретариат, 1995

ЖСТ Уругвай Давраси натижалари ифодаси ҳамда Тариф ва Савдо бўйича умумий битм давомчисидир. Марроккаш декларациясининг кучга кириши ЖСТ янги ҳалқаро ташкилот сифатида асос солинди. У ЖСТ битмларига қўшилган Товарлар савдоси, Хизматлар савдоси ва интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ бўйича Битмларнинг амалга оширилишида кўмак беради. Бундан тақари, у Битмга илова сифатида киритилган Савдо сиёсатини ёритиш механизми билан юзага чиқувчи ихтилофларни бартарафа этиш Шартномасининг қўлланишини амалга оширади¹.

Кўп томонлама савдо музокаралари бўйича Уругвай Давраси натижаларини ўзида мужассам этган Якунловчи хужжат Жаҳон савдо ташкилотини ташкил этиш бўйича Битмни ўз ичга олади.

ЖСТ Битимиға тўртта илова ўзгартиришлар киритилган икки матнни – 1947 йилда қабул қилинган Тариф ва Савдо бўйича умумий битм ва янги Битмлар, жумладан, Хизматлар савдоси ва интеллектуал мулк ҳуқуқини ҳимоя этиш битмларини ўз ичга олгади².

Биринчи Низом таркибида:

- Ø 1A Илова. Товарлар савдоси ҳақида умумий Битм.
- Ø 1B Илова. Хизматлар савдоси ҳақида умумий Битм.
- Ø 1C Илова. Савдо ҳақида Битм ҳамда интеллектуал мулк ҳуқуқи билан боғлиқ жиҳатлар (TRIPs). Иккинчи Низом ихтилофларни бартараф этишни назорат этувчи қоида ва жараёнлар бўйича Битм. Учинчи Низом савдо сиёсатини кўриб чиқиш механизмини ўз ичга олади.

Тўртинчи Низом ЖСТнинг барча аъзо давлатлар томонидан имзоланган кўп томонлама Савдо Битмини ўз ичга олади ҳамда «...ушбу битмларни қабул қилмаган аъзо мамлакатларга ҳеч қандай мажбурият ёки ҳуқуқ юкламайди» деб қайд этади³.

Тўртта битм:

- Ø Фуқаролик самолетлари савдоси ҳақида Битм.
- Ø Давлат таъминотлари ҳақида Битм.
- Ø Сут маҳсулотлари ҳақида ҳалқаро Битм.
- Ø Мол гўшти ҳақида Битм.

Биринчи уч иловада келтирилган Битмлар барча аъзо давлатлар учун боғловчи вазифасини ўтайди (Ҳар томонлама савдо битмлари), тўртинчи иловадаги битм эса факат имзо чеккан давлатларнигина бирлаштиради (Кўп томонлама савдо битмлари).

Савдо ва тарифлар бўйича асосий келишув (СТАК)нинг аввалги низомлари СТАК Товарлар савдоси ҳақида Битмга (1A Илова) киритилган. Агар аниқроқ айтадиган бўлсак 1A Илова СТАКнинг 1994 йилдаги низомларини (Уругвай Даврасигача бўлган СТАКнинг 1947 йилдаги низоми назарда тутиляяпти), жумладан маҳсус протокол, қарорлар ва тушунчаларни, ўз ичга олади. 1994 йилдаги СТАКнинг Товарлар савдоси ҳақида Битм қарорлари ЖСТ битмлари 1A Иловасига киритилган:

Савдода техник тўсиқлар ҳақида битм

Божхона баҳоси ҳақида битм (1994 йилдаги СТАКнинг VII бандининг бажарилиши)

Келиб чиқиш жойи ҳақида битм.

Импортни лицензиялаш жараёнлари ҳақида битм.

Юклашдан олдинги текшириш ҳақида битм.

Ҳимоя чоралари ҳақида битм.

Санитар ва фитосанитар тадбирларни қўллаш ҳақида битм.

Субсидиялаш ва компенсациялаш тадбирлари ҳақида битм.

Антидемпинг ва компенсацион бож ҳақида битм. (1994 йилдаги СТАКнинг VII бандининг бажарилиши)

Садо билан боғлиқ инвестицион тадбирлар ҳақида битм.

Текстил ва кийим ҳақида битм.

Қишлоқ хўжалиги ҳақида битм.

ЖСТнинг СТАКдан фарқи нафақат аъзо мамлакатлар сонида (1994 йил якунида СТАКда 128та, ЖСТда эса 2003 йилда 154), балки ЖСТ низомида қўлланиши кўрсатилган тижорат фаолияти ва савдо сиёсатини кенг қамраб олганлигига кўринади. СТАК факат товар савдоси масалалари билан шуғулланган, ЖСТ эса товар ва хизматлар савдоси ҳамда интеллектуал мулк ҳуқуқи садосини қамраб олади.

ЖСТ Секретариати Женева шаҳрида жойлашган ва қуйидаги асосий функцияларни бажаради:

¹ Дж. Мирогианиис. "5 лет после Punta del Este. Новые переговоры в Уругвае ". "Сотрудничество Севера-Юга ", Афины, июль. 1992 года.

² «ВТО. Руководство для новичков». Eptalofos ed., 2000, Афины-Греция (Англ.).

³ Охирги акт, параграф 4.

ЖСТни ташкил этувчи кўп томонлама ва ҳар томонлама битмларни бошқариш ва амалга ошириш
Кўп томонлама савдо музокаралари учун Форум
Савдо баҳсларини ҳал этиб бериш.
Миллий савдо сиёсатини назорат этиш ва жаҳон иқтисодий сиёсатини ишлаб чиқишга жалб
этилган ўзга халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик.

2. Савдо тизимини бошқариш учун ЖСТ тамойиллари

ЖСТ битмлари айтарлик кенг миқёсли ва комплекслидир, чунки улар кенг доирада жаҳон савдоси
масалаларини қамраб олувчи юридик ҳужжатлар ҳисобланади. Барча битмлар негизида бир нечта
оддий, фундаментал тамойиллар ётади, жумладан:

Мумкин қадар қулалик бериш режими тамойили (ҚБР). ҚБР низомига биноан аъзо
мамлакатларнинг ҳар бири ўзга барча аъзоларга савдо шериклари сифатида тенг шароитларни
қўллади. Агар бирор-бир мамлакат ўзга савдо шеригига имконият берса, у ҳолда ҳудди шундай
режим ЖСТ бошқа аъзо мамлакатларига ҳам мазкур тамойилнинг ишлашини таъминлаш учун
қўлланиши шарт.

Истисноларни қўллашга ижозат берилади. Масалан, мамлакатлар шу гурухлардан ташқарида
товарлар савдосини амалга оширишга қўлланилмайдиган минтақавий битмлар тузишлари мумкин.
Ёки бўлмаса мамлакат савдони ноқонуни йўллар билан амалга ошируви муайян давлат
товарларига тўсиқ қўйиши мумкин. Хизматлар кўрсатиш бўйича ҳам мамлакатлар муайян
чеклашларга риоя этишида истисноларни қўллашлари мумкин. Битмлар бундай истисноларни
қўллашга изн беради, бироқ белгиланган муайян шартларга риоя этган ҳолда. Умуман, ҚБР
низомида ЖСТ қоида ва низомларини белгилашда устун туради.

Дискриминациясиз савдо. Мамлакат ўз савдо шериклари ҳамда мамлакат ва хорижий товарлар,
хизматлар ва шахслар ўртасида дискриминация ўтказмаслиги керак.

Савдо тўсиқларини бартараф этиш. Музокаралар ўтказиш орқали мавжуд савдо тўсиқларини
аста-секин бартараф этиш.

Башорат этиладиган савдо. Хорижий инвесторлар, компания ва ҳукуматлар савдо тўсиқлари
(жумладан тарифлар, нотариоф тўсиқлари ва бошқалар) асоссиз жорий этилмаслигига ишонч ҳосил
қилишлари шарт ва бозорни эркинлаштириш мажбуриятлари ЖСТга «боғланади».

Рақобатбардошликни такомиллаштириш. ЖСТ қоидалари экспортни субсидиялаш ва демпинг
каби «ноадолатли» фаолиятларига тўсқинлик қиласи.

Етарли даражада ривожланмаган давлатлар учун қулаи шарт-шароитлар. Етарли даражада
ўтиш даври ва маҳсус режимлар тақдим этиш.

3. ЖСТ ва халқаро савдо тизими

Халқаро савдо тизими инвесторлар, иш берувчилар, меҳнаткашлар ва истеъмолчилар учун савдо
инвестициялари ва ишчи ўринларини яратувчи, шу билан бирга керакли товарлар ва бозорлардаги
арzon нархларни рағбатлантирувчи бизнес муҳит билан таъминлашда давлатнинг сайъ-ҳаракати
ҳисобланади. Бундай муҳит, айниқса, бизнесга инвестициялар киритиш ва унинг ривожланишида
барқарор ва олдиндан башорат этиладиган бўлиши керак.

Хавфсиз ва башорат этиладиган бозорга эришишнинг мавжудлиги асосан тариф ёки божхона
тўлови билан белгиланади. ЖСТ қоида ва низомларига биноан квотани қўллашга ижозат
берилмайди ва фақат тарифларгина давлатлар томонидан ўз миллий саноат йўналишлари ва
бюджетга даромад олишларини ҳимоя қилишлари мумкин. Бироқ, улар товарлар ҳаракатини
чегаралашда мажбуrlаш воситаси бўла олмайди.

Хизматлар савдоси муносабатларида тарифлар қўлланилмаганлиги сабабли олдиндан аниқланган
шартларни белгилаб олиш керак. Бунинг учун мамлакатлар хизматларнинг турли доираларини
миллий бошқариш услубларини қамраб олувчи мажбуриятларнинг дастлабки пакетини қабул
этадилар. Тарифларга ўхшаб мазкур мажбуриятлар мажбуrlовчи миллий графикларда
ифодаланади ва хизматлар борасида кейинги давра музокаралар жараёнида кўриб чиқлади.

Қишлоқ хўжалиги ҳақида ЖСТ битими қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг адолатли савдоси
шароитларини яратишга йўналтирилган. Савдога оид интеллектуал мулк ҳукуqlари ҳақидаги битм

(TRIPS) ғоя ва ихтиrolар масалаларида адолатли рақобат шароитларини мукаммаллаштириш учун имкониятларни тақдим этади.

Шунингдек, ЖСТнинг бирор-бир томоннинг бир томонлама фойда олиш мақсадида савдо қоидаларидан фойдаланишини бартараф этиш учун башорат этиладиган ва очиқ савдо ва инвестиция шароитларини кафолатлашга йўналтирилган бошқа қатор битмлари мавжуд. Башорат этиладиган савдо шароитлари асоси миллий қонун чиқарувчилик, қоида ва тартиблар аниқлиги ҳисобланади. ЖСТнинг аксарият битмлари миллий даражадаги маълумотларни тақдим этишни – масалан, расмий журналларда чоп этиш ёки кўп томонлама даражаларда ЖСТ органларини расмий билдиришларини талаб этувчи очиқлик шартларини ўзида мужассам этади. Савдо сиёсати обзори механизми воситасида миллний савдо сиёсати устидан оддий назорат ички ва кўп томонлама даражаларда очиқликнинг кенг имкониятларини тақдим этади.

4. ЖСТга аъзолик жараёнлари

ЖСТга аъзо бўлишлик мамлакатларга анча башорат этиладиган ва барқарор савдо доирасида бўлиш орқали ўз тараққиёт стратегия ва савдо сиёсатларини ишлаб чиқишиларига имконият беради. ЖСТга аъзолик ривожланиш миллний сиёсати мақсадларига эришишнинг асосий элементи сифатида қаралиши керак. Бу мақсадлар мамлакат музокаралар жараёнинг киришишдан анча аввал, аъзолик шартлари, яъни товар ва хизматлар бозоридан хорижликларнинг фойдалана олишида маҳсус ён босишлар ва мажбуриятлар мазкур сиёсат параметрлари (қишлоқ хўжалик ва саноат субсидиялари, интеллектуал мулк савдоси ва хукуқига дахлдор инвестицион сиёсат ва бошқалар) ЖСТ битмларидаги мажбуриятлар билан мутаносиб бўлиши аниқ белгилаб олинган бўлиши шарт. Мақбул асосларда ЖСТга аъзо бўлишлик юқори даражада тайёргарликни талаб этувчи узоқ муддатли қийин ва мураккаб жараён сифатида қаралиб, миллний манфаатларга риоя этиш ва уни самарали ҳимоя этиш учун давлат идоралари орасида мувофиқлаштирилиши лозим. Шу сабабли ЖСТ аъзо мамлакатлари билан жiddий музокаралар олиб борилади. Бундай музокараларда келгуси бир неча йил мобайнида мамлакатларнинг савдо ва сиёсий ривожланишларига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган стратегик ва узоқ муддатли масалаларни кўриб чиқадилар.

5. Ривожланиш бўйича Доха давра музокаралари мақсади

Бугунги кунда савдо сиёсати олдинда туроди ва камбағалликка қарши кураш ҳар қандай стратегиясининг асосий элементи ҳисобланади. Савдони эркинлаштиришга интилиш ҳам қотиб ҳолган жараён бўлмай, сўнги 50 йилда мамлакатлар ривожи тажрибасининг мукаммал баҳолангандигига асосланган.

Сўнги икки ўн йилда жаҳон иқтисодиётiga интеграциялашиш даражасини оширган ривожланаётган мамлакатлар даромадлар ўсиши, умрнинг узайиши ва таълимнинг яхшиланишига эришдилар. З миллиард аҳолига эга бу мамлакатлар 1990 йилларда киши бошига даромаднинг ривожланган мамлакатлардаги 2%га қиёсан ўртача 5%га ўсишининг гувоҳи бўлдилар. Бироқ, ўз иқтисодиётларининг юқори ўсишини амалга оширган ва кишиларни камбағалликдан «олиб чиқсан» ривожланаётган мамлакатлар учун умумий муаммолар мавжуд. Улар ўз иқтисодиётларини қўйидаги икки мақсадга йўналтирилган ривожанишнинг анча кенг стратегияси сифатида очганлар: ишчи ўринларини ташкил этиш мақсадида хусусий секторнинг инвестицион имкониятларини такомиллаштириш ва камбағалларга ёрдам бериш орқали мамлакат иқтисодиётини ривожлантиришга уларни жалб этиш.

Ривожланишга бундай ёндошув хусусий тадбиркорлар инвестицион имкониятларини такомиллаштиришнинг бир механизми сифатида савдони эркинлаштириш ривожланаётган ва саноат мамлакатлари орасида қўллаб-қувватланди. ЖСТнинг барча аъзо мамлакатлари, шу жумладан ривожланаётганлари ҳам, Уругвай давраси музокаралари натижалари асосида ўз савдо тарифларини қисқартирилар. Европа Иттифоқи «Қуролдан ўзга Барчаси» шартномасида бир томонлама кам ривожланган мамлакатлар учун савдо тўсиқларини қисқартириди. АҚШ Африканинг имкониятлари ва ўсиши ҳақида Акт қабул қилди. 2001 йил нояброда Доҳада (Катар) ЖСТ аъзо мамлакатлари Доха давраси музокараларини бошладилар. Бу билан улар камбағалликка қарши курашда ўшишга эришиш учун бой мамлакатлар бозорларини ривожланаётган мамлакатлар товарлари учун анча очиқ бўлишини, ҳамда ривожланаётган мамлакатлар ҳам ўз бозорларини очишлари ва институционал муаммо ва масалаларни кўриб чиқишилари кераклигини тан олдилар.

Доҳада эришилган ютуқлар ривожланиш учун ўзига хос имконият ҳисобланади. Бироқ, у мақсадга эришиш учун барча мамлакатлардан сезиларли иштирокни талаб қиласди. Жумладан, ҳар бир иштирок этаётган ривожланаётган мамлакат савдони эркинлаштириш камбағаллик даражасини қисқартириш ва иқтисодиётнинг ўсишининг миллний масалаларига қандай ҳисса қўшиши борасида

аниқ тасаввурга эга бўлиши керак. Бундай стратегик тушуниш савдо музокараларида ва фуқаролик жамиятида қўллаб-қувватланиши керак бўлади. Айни пайтда камбағаллик даражасини қисқартиришнинг ўрта муддатли мақсадлари муайян даврда саноатнинг айрим соҳаларини ҳимоя қилишда хукуматлардан қўллаб-қувватлашни талаб қилади.

Бунга қўшимча сифатида аксарият мамлакатлар янги чора-тадбирлар қўллашга мажбур бўладилар. Замонавий савдонинг ривожланиши нафақат тарифлар ва квотлар каби бошқариш анъанавий механизмларидан боғлиқ бўлади, балки ўз ичига яхши йўлга қўйилган савдо иқтисодиётiga давлатнинг аралашиш даражаси ва инфратузилманинг ўрни каби қўшимча саволларни қамраб олади. Аксар ривожланаётган мамлакатлар анъанавий тасаввурни номатериал қадриятларни музокаралар обьектига айлантириш ва миллий товарларни мукаммаллаштириш ва яхшилаш борасида тадбирлар ишлаб чиқиш, соғлиқни сақлаш ва ҳимоя стандартларини яратиш учун ҳимоя қилинувчи восита сифатида интеллектуал мулкни ҳимоя қилувчи режимини тузишлари шарт; ёки хизматлар савдоси доирасини онгли бошқариш учун институтларни кучайтириш. Ривожланаётган мамлакатлар қисқа муддатларда музокараларни самарали олиб боришлари ва камбағаллик даражасини камайтириш мақсади бўйича Битмга мос келишини таъминловчи мазкур мажмуа муаммоларини ечиш тажрибаси билан танишиб чиқишилари шарт¹.

6. Доҳа давраси ривожланиш дастурига ЖСТга аъзо бўлувчи мамлакатлар

Доҳа вазирлар декларациясининг 48 параграфида янги музокаралар «очилади: (i) ЖСТнинг барча аъзоларига; ва (ii) аъзо бўлиш жараёнида турган давлатлар ва алоҳида божхона ҳудудларига, ҳамда Бош Кенгашнинг доимий учрашувида аъзо мамлакатларга аъзо бўлиш шартларини муҳокама қилиш борасида музокаралар ўтказувчи мамлакатлар ҳамда кириш бўйича Ишчи гурухи ташкил этган мамлакатлар учун» деб қайд этилади. Иштирок этиш борасида аъзолар ва но аъзо мамлакатларнинг ягона фарқи «музокаралар натижалари асосида қарорлар қабул қилишда фақат ЖСТга аъзо мамлакатларга тегишлиги»да.

Кўп томонлама савдо музокаралари жараёнида номзод мамлакатлар иштироки мақоми 1986 йилда Уругвай даврасини очиб берган Punta del Este Вазирлар Декларацияси шартлари билан деярли бир хил. Кейинчалик мазкур масала ва Уругвай давраси ниҳояси бўйича бирор-бир расмий мuloҳаза ва аниқликлар бўлмади.

7. Миллий даражадаги амалиётлар

Иқтисодий ривожланиш, молия тизимини мустаҳкамлаш ҳамда юқорида зикр этилган махсус шартномалар асосида чуқур маънода фойда олиш мақсадида ўз савдосига мувофиқ мувозанатлаштириш шартларига эришиш учун ЖСТга аъзо бўлиш музокараларида номзод мамлакатлар музокаралар даврида асосий иқтисодий стратегия ва сиёсатларини мукаммал таҳлил этиш асосида мақсадларни ҳамда уларнинг ЖСТ меъёрлари ва қоидаларига мутаносиблигини белгилаб олишлари шарт. Бу музокараларни бошлаш учун муҳим замин бўлади. Мазкур ҳужжат, шунингдек, ўз ичига иқтисодиётда ташки савжо ва асосий савдо шерикларининг ўрни ҳамда тараққиёт учун улардан кутиладиган натижалар каби саволларни қамраб олиши; мамлакатнинг экспорт имкониятларини кенгайтиришга кодир иқтисодиётнинг халқаро-рақобатбардош секторларини белгилаб олиши; ва номзод мамлакатнинг ижтимоий муҳим сектори ва саноатнинг «туғилаётган» соҳаларини ҳимоя қилиш заруратига эътиборни қаратиши керак.

Кираётган давлат ЖСТ назоратчиси мақомидан аъзолик музокаралари учун аъло даражада тайёргарлик ишларини ўтказишида тўлиқ фойдаланиши лозим. Жумладан, ЖСТга аъзо бўлишда ўзга давлатлар Ишчи гурухи йигилишиларида иштироки бундай музокаралар мураккаблигини англаш имконини беради. Шу билан бирга, мамлакат ЖСТ амалиётида оддий амалиёт ҳисобланган аъзо мамлакатлар билан ишлашнинг ноанъанавий усусларида асосий эътиборини қаратиши даркор.

Аъзолик музокаралари мазкур жараён учун масъул тизим яратиши талаб қилади. Аъзолик музокараларига ёрдам берувчи ва қўллаб қувватловчи, давлат идоралари орасида ҳамда хукукий ва савдо ташкилотлари билан мувофиқлаштириш ваколатига эга самарали хукумат механизмини яратиш учун куч сарф этилиши лозим. Шу билан бирга, катта миқдорда ҳужжатларни қайта ишлаш ҳамда қонун яратувчилик ҳужжатларини ЖСТ расмий тилларига таржима қилиш каби техник ва мантиқий муаммоларни ҳам бартараф этишга тайёргарлик муҳимдир.

Савдо сиёсатига жалб этилган институтларнинг хилма-хиллиги мувофиқлаштирувчи масалаларга муҳим аҳамият касб этади. Мувофиқлаштириш нафақат давлат идоралари орасида, балки улар ва

¹ «Развитие, Торговля и ВТО»: Всемирный Банк, июнь, 2002

хусусий сектор орасида ҳам муҳимдир. Шу мақсадда, номзод давлатларнинг деярли бари ЖСТга аъзо бўлиш масалалари бўйича ишловчи мувофиқлаштирувчи механизмнинг мутаносиб шаклини яратадилар.

Аъзо бўлиш масалаларида хусусий секторнинг иштироки бир неча сабаб бўйича муҳим бўлиши мумкин. Музокаралар бўйича манфаатларни аниқлаб олиш хусусий сектор томонидан, жумладан иқтисодиёт секторлари сезгирилги масаласида фойдали ҳисса бўлиши мумкин. Боз устига, ҳуқуқни ҳимоя қилиш ва ЖСТ масалалари бўйича мажбуриятларнинг мутаносиблиги хусусий сектор фаолиятига боғлиқ. Бироқ, номзод давлатларнинг аксариятида бундай ёрдамни таъминлашда хусусий сектор имкониятлари жуда паст.

Музокаралар жараёнида муҳим қонунларни қабул қилиш борасида Парламентлар муҳим ўринни эгаллайдилар. Миллий Парламентлар билан ҳамкорлик ЖСТга кириш амалиётининг қонунийлигини таъминлайди ва музокаралар жараёning ички очиқлигини таъминлайди.

Аъзолик музокаралари ва ЖСТга аъзо бўлишликнинг ўзи номзод мамлакатлар миллий институционаллашган инфратузилмаларини анча кучайтиришларига зарурат сезади. Номзод мамлакатларнинг аксари кириш ҳақида баёнот бергандаридан сўнгина мазкур мақсадларга мос инсон ва молия ресурслари етарли даражада ривожланмаганлиги ҳақида хulosага келадилар. Улар томонидан институтлар жорий этиш, инсон ресурсларини такомиллаштириша мувофиқлаштириш ва бошқариш шаклларини яхшилаш чора-тадбирлари керак бўлади. Номзод мамлакатлар, шунингдек, бу ишда ҳалқаро ҳамжамиятнинг кенг қамровли ва объектив ёрдамига муҳтоҷ бўладилар. Шубҳасиз, Европа иттифоқи ўзга донорлар қаторида, Ўзбекистонга мазкур вазифаларни ижобий ҳал этилишида СРСПС 2 ва бошқа лойиҳалар асосида стратегик маслаҳат, техник кўмак, ўқитиш ва бошқа амалиётларни бериш орқали ёрдам кўрсатиш ҳоҳиши ва тайёргарлигини ифода этади.